

STATUIE DE FEMEIE DRAPATĂ DIN NECROPOLA TUMULARĂ A HISTRIEI

FLORINA PANAIT-BÎRZESCU*

Rezumat: Nota de față prezintă o descoperire recentă din necropola tumulară a Histriei. Este o statuie de mici dimensiuni (înălțimea 23,5 cm, lățimea 13,5 cm, profunzimea 10 cm), din care s-a păstrat treimea inferioară. Importanța sa este dată, pe de o parte, de urmele de unelte, ce atestă faptul că avem de-a face cu o copie, iar pe de altă parte, de tipul statuar, care se adaugă repertoriului reprezentărilor feminine de la Histria. Este o statuie miniaturală, realizată în sec. I-II p.Chr., și care, avându-se în vedere locul descoperirii, a fost cel mai probabil expusă ca parte a unui monument funerar.

Cuvinte-cheie: statuie, marmură, femeie drapată, necropola tumulară, Histria, copie, epoca romană timpurie.

Nota de față este prilejuită de o piesă inedită de la Histria, a cărei importanță pentru cunoașterea statuariei de aici este dată, pe de o parte, de urmele de unelte, ce atestă faptul că avem de-a face cu o copie, iar pe de altă parte, de tipul statuar, care se adaugă repertoriului reprezentărilor feminine descoperite în sit. Piesa a fost găsită în anul 2013, în necropola tumulară¹. Este o statuie miniaturală din marmură, cu o înălțime păstrată de 23,5 cm (înălțimea inițială estimată cca 70 cm), o lățime de 13,5 cm și o profunzime de 10 cm. S-a conservat treimea inferioară a statuii, de la jumătatea coapselor în jos (fig. 1–2). Lipsește vârful piciorului stâng, care era foarte probabil prelucrat separat și fixat printr-un gujon. Orificiul de inserare a acestuia, realizat prin perforări succesive, prezintă urme de oxidare. Suprafața statuii a fost afectată pe alocuri de lama plugului. În spărtura proaspătă se observă o marmură cu cristale mari translucide, a cărei proveniență rămâne să fie stabilită. Piesa a fost finisată pe toate laturile, cea frontală fiind cu precădere mai îngrijit realizată, în timp ce, pe laturi și pe partea din spate, liniile veșmântului sunt sumar schițate, ceea ce indică faptul că aceste laturi nu erau vizibile; prin urmare, piesa era expusă cu spatele lângă un perete, eventual, având în vedere și dimensiunile mici,

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: florina@gmail.com.

¹ Fragmentul de statuie a fost descoperit întâmplător de Vasile Mărăcineanu, un locuitor al satului Istria, în timpul lucrărilor agricole. Piesa se află în Muzeul sitului Histria, nr. inv. S 360.

Fig. 1. Histria, necropola tumulară. Statuie de femeie drapată (Muzeul Histria, nr. inv. S 360; ilustrație: autor):
a. vedere din față; b. vedere lateral stânga.

Fig. 2. Histria, necropola tumulară. Statuie de femeie drapată (Muzeul Histria, nr. inv. S 360; ilustrație: autor):
a. vedere din spate; b. vedere lateral dreapta.

într-o nișă sau aediculă. Execuția sumară și schematică, evidentă, spre exemplu, în redarea faldurilor care acoperă piciorul drept, delimitate prin două canale trasate cu ajutorul trepanului și detaliate prin trei linii paralele incizate cu dalta ascuțită, relevă un produs modest de atelier.

Sunt vizibile urmele dălții ascuțite și ale celei zimțate folosite pentru definirea faldurilor, precum și o serie de urme de trepan, care indică faptul că avem de-a face cu o copie realizată mecanic. Orificiile, făcute cu ajutorul trepanului static, dispuse în linie, se pot observa în partea din față, marcând faldurile chitonului din dreptul piciorului flexat, și în spate, pe faldul himationului. Aceste urme au avut în primul rând rolul de a măsura dimensiunea până la care suprafața blocului trebuia adâncită și apoi de a realiza faldul prin metoda „fagurelui de miere”². Destinația lor inițială, de puncte de măsurare, este relevată de alte urme, care nu pot fi explicate doar prin necesitatea executării faldului. Acestea sunt de notat pe suprafața himationului atât în față, cât și în spate (dalta zimțată a fost folosită aici pentru a șterge urma trepanului), pe colțul himationului, ce cade în față în dreptul genunchiului stâng, sau pe chitonul ce scoate în evidență piciorul flexat. Acestea au fost realizate cu trepanul perpendicular pe suprafața blocului, nu oblic, ca pentru realizarea canelurilor faldurilor. De altfel, urmele păstrate indică, pentru trasarea acestora, mai degrabă dalta. Nu am observat urme clare ale utilizării trepanului continuu³. De asemenea, pe colțul himationului era de așteptat o perforație realizată de jos în sus pentru a da volum faldului. Aceasta pare mai degrabă practică perpendicular pe suprafața frontală a piesei. Iar cea mai neobișnuită urmă de trepan este cea care atinge mijlocul gambei stângi. Aici nu este de așteptat niciun fald sau altă linie care să marcheze o trăsătură anatomică. Aceste urme făceau parte, cel mai probabil, din rețeaua de puncte măsurate cu ajutorul unor șublere circulare, după un model tridimensional, folosind metoda triangulației⁴. Măsurătorile erau apoi transpuse pe blocul de marmură cu ajutorul trepanului, prin realizarea unor perforații care indicau suprafața ce trebuie adâncită. Finisarea suprafeței piesei nu a îndepărtat întotdeauna aceste urme, iar profunzimea lor nu a fost considerată notabilă, adăugarea stratului de ceară (*ganosis*) și apoi a picturii acoperindu-le cu totul. Aceste urme fac această piesă unică în colecția

² Casson 1933, p. 134; Adam 1966, p. 46; Palagia 2006, p. 259.

³ Pentru exemplificări, a se vedea: Adam 1966, p. 63, fig. 8.

⁴ Este în general acceptat faptul că anticii copiau sculpturile după modele tridimensionale. Nu este însă clară și metoda, respectiv dacă se cunoștea și un dispozitiv mecanic de măsurare („pointing machine”). Dispozitivul de copiere a fost inventat în secolul al XVIII-lea, dar existența unei forme primitive a acestuia a fost presupusă încă din sec. I a.Chr., când crește cantitatea pieselor de serie, vezi Richter 1950, p. 141, cu bibliografia. Recent, această ipoteză a fost revizuită. După Olga Palagia, existența dispozitivului mecanic este aproape imposibil de demonstrat doar prin rețeaua de perforații de pe suprafața statuii. Urmele de orificii cunoscute de pe piese rămase neterminate ar indica mai degrabă faptul că acestea fixau prin cuie un sistem de corzi, care nu erau strict verticale și nu puteau fi nici acurate în procesul de măsurare, dar care serveau ca ajutor ochiului sculptorului, constituind puncte de referință pentru măsurarea altora (Palagia 2003, p. 55–64, cu bibliografia; Palagia 2006, p. 267–270).

sculpturilor descoperite la Histria. Urme de trepan au mai fost observate pe piesele de la Histria, spre exemplu pe piesa cu nr. inv. S 35⁵, însă rolul acestora era evident de realizare a faldurilor.

Statuia, care măsoară inițial cca 70 cm, reprezenta un personaj feminin purtând chiton și himation, aflat în sprijin pe piciorul drept. Gradul fragmentar de păstrare face dificilă o încadrare tipologică, căci varietatea drapajului din partea superioară a corpului este destul de mare, ea făcând parte dintr-un repertoriu larg de reprezentări ale femeilor, folosit din sec. III a.Chr. până în sec. III p.Chr. În ceea ce privește datarea, este, de asemenea, de cele mai multe ori, dificil de făcut diferența între sculpturile din epoca elenistică și cele din epoca romană, mai ales în cazul celor de mici dimensiuni, a căror realizare simplistă nu oferă întotdeauna suficiente detalii pentru încadrarea cronologică.

Cea mai apropiată analogie este o descoperire din necropola Tomisului⁶. Statuia, păstrată în întregime, ne oferă o imagine asupra întregului drapaj. Gestul mâinii drepte, care ține un capăt al himationului petrecut peste brațul stâng, este un ecou al tipului *piccola Erolanese*, însă faldurile aceluiași veșmânt în jurul coapselor urmează alte modele, dintre care cel mai apropiat, în gestul mâinii drepte înfășurat în mantie, este tipul *palliata*. Acesta nu trece dincolo de genunchi, iar punctele de tensiune, de sub brațul drept și de la mâna stângă, nu îi imprimă un motiv în „V”, precum în cazul celor două *Ercolanese*⁷. Sensul pliurilor himationului petrecut prin fața coapselor arată, atât în cazul fragmentului de la Histria, cât și în cel al statuii de la Tomis, drept unic punct de tensiune brațul stâng, de sub care pliurile himationului pornesc în evantai spre coapsa dreaptă. Îmbinarea unor motive din tipuri statuare diferite, precum și redarea capetelor himationului din dreptul piciorului stâng, care par a nu se distinge, cel puțin din studiul fotografiei publicate, sunt caracteristice meșterilor-sculptori din epoca romană. De altfel, Gabriela Bordenache data piesa de la Tomis, după coafură, în primele două secole ale Imperiului⁸.

Spre deosebire de aceasta, statuia de la Histria prezintă *contraposto*. Piciorul stâng flexat este bine scos în evidență de pliurile chitonului, redat prin trei caneluri, ce dau impresia că veșmântul aderă la corp. Pe de altă parte, capătul himationului trecut peste mâna stângă lipsește, ceea ce înseamnă fie că acesta era plasat mai sus și nu s-a păstrat, fie că, în partea superioară a corpului, piesa de la Histria nu urma, în poziția brațelor, schema celor două *Ercolanese*. Singurele

⁵ Alexandrescu Vianu 2000, p. 52, cat. 34, pl. 15a.

⁶ Rădulescu, Davidescu 1959, p. 756, fig. 3; Bordenache 1964, p. 166, fig. 1; Canarache 1967, p. 63. Piesa, aflată inițial în colecția Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța (nr. inv. 5.443), a fost transferată la Muzeul Național de Istorie a României (nr. inv. II 30071).

⁷ Pentru exemple, a se vedea: Bieber 1977, p. 148–157; Kruse 1975, p. 41–67, 68–89; Alexandridis 2004, p. 238, 243.

⁸ Bordenache 1964, p. 166: „ (...) i pochi pezzi appartenenti ai primi due secoli dell'impero si possono inserire nella corrente classicheggiante di tradizione greca: così ad esempio la testa di una statua mezzanella di fanciulla, con i capelli tagliati in segno di lutto (Fig. 1) ricadenti sulla fronte a linguette di tradizione giulio-claudia, che si può considerare uno dei più antichi pezzi della serie”. V. Canarache (1967, p. 63) datează piesa în sec. III p.Chr.

indicii, care o apropie de acest tip, se pot observa pe latura stângă a piesei, unde capătul din față jos al himationului cade în bucle strânse în spatele genunchiului flexat, iar cel din spate cade drept, fiind plasat mai jos, atingând gamba. Având în vedere pliurile himationului în dreptul coapselor, nu este exclusă o reîntregire ca o variantă a tipului *palliata*, în *contraposto* pe piciorul drept, cum se poate vedea la o statueta din bronz aflată la Muzeul din Dresda⁹. Aceste detalii, precum și cel al marginii himationului, care urmează o linie oblică și este plasat relativ sus, fac puțin plauzibile alte ipoteze de restituire, precum *Schulterbausch typus*, unde este de așteptat o mantie mai lungă depășind genunchii¹⁰, *Hüftmantel typen*¹¹ sau în cel al „Muzei cu chitara”¹², care prezintă alte caracteristici ale drapajului capetelor himationului pe latura stângă. Este exclusă de asemenea o întregire în tipul *Pudicitia*¹³, unde este de așteptat ca fie capătul himationului ținut în mână să cadă la mijlocul figurii, fie linia marginii himationului să se întrerupă deasupra genunchiului flexat.

Sculptura de la Histria este o copie miniaturală după un tip de drapaj feminin, probabil o *palliata*, realizată în sec. I–II p.Chr., versatilă ca funcționalitate, putând fi expusă fie într-un monument funerar, fie ca ofrandă într-un sanctuar. Având în vedere descoperirea sa în aria necropolei tumulare histriene, statuia trebuie să fi fost expusă într-o aediculă sau nișă a unui monument funerar. În statuaria histriană se cunosc o serie de reprezentări din epoca romană¹⁴, de dimensiuni similare (cu înălțimi cuprinse între 60 și 80 cm), care atestă tipuri variate de drapaj feminin. Un singur fragment ar corespunde în linii mari celui descoperit anul trecut¹⁵. Acestea sunt reprezentări ale defunctului, respectiv dedicantului, care trebuie să fi împodobit nu numai monumentele funerare, ci constituiau, fără îndoială, dedicații comune în sanctuarele dinăuntru și din afara cetății.

BIBLIOGRAFIE

Adam 1966	Adam, S., <i>The Technique of Greek Sculpture in the Archaic and Classical Periods</i> , Oxford.
Alexandrescu Vianu 2000	Alexandrescu Vianu, M., <i>Histria IX. Les statues et les reliefs en pierre</i> , Bucarest – Paris.

⁹ Bieber 1977, pl. 123, fig. 724–725. Pentru alte exemple și discuții referitoare la tipul *palliata*, a se vedea Bieber 1977, p. 136, 164; Alexandridis 2004, p. 259.

¹⁰ Alexandridis 2004, p. 265, cu lista de exemple.

¹¹ Alexandridis 2004, p. 248, cu lista de exemple.

¹² E.g. statuia din termele Faustinei de la Milet : Scheider 1999, p. 10, pl. 10–12 ; Bol 2011, p. 88, cat. VI.5, pl. 32.e; statueta din Kos: Kabus-Preissshofen 1989, p. 147, pl. 57.1. Pentru folosirea unor variante ale acestui tip statuar ca statuie-portret în epocă romană, a se vedea Smith 2006, p. 204, cat. 85–86, n. 3–4, pl. 65–67.

¹³ Lippold 1923, p. 217–219 ; Linfert 1976, p. 147–156; Alexandridis 2004, p. 261.

¹⁴ Alexandrescu Vianu 2000, cat. 34, 42–44, 46, 49–50, 53.

¹⁵ Alexandrescu Vianu 2000, cat. 49.

- Alexandridis 2004 Alexandridis, A., *Die Frauen des römischen Kaiserhauses. Eine Untersuchung ihrer bildlichen Darstellung von Livia bis Iulia Domna*, Mainz am Rhein.
- Bieber 1977 Bieber, M., *Ancient Copies. Contributions to the History of Greek and Roman Art*, New York.
- Bol 2011 Bol, R., *Funde aus Milet. 2. Marmorskulpturen der römischen Kaiserzeit aus Milet. Aufstellungskontext und programatische Aussage*, Berlin.
- Bordenache 1964 Bordenache, G., *Teme e motivi della plastica funeraria d'età romana nella Moesia Inferior (I)*, Dacia N.S. 8, p. 161–176.
- Canarache 1967 Canarache, V., *Le musée d'archéologie Constantza*, Constanța.
- Casson 1933 Casson, S., *The Technique of Early Greek Sculpture*, Oxford.
- Kabus-Preisshofen 1989 Kabus-Preisshofen, R., *Die hellenistische Plastik der Insel Kos*, Berlin.
- Kruse 1975 Kruse, H.-J., *Römische weibliche Gewandstatuen des zweiten Jahrhunderts n. Chr.*, Göttingen.
- Linfert 1976 Linfert, A., *Kunstzentren hellenistischer Zeit. Studien an weiblichen Gewandfiguren*, Weisbaden.
- Lippold 1923 Lippold, G., *Kopien und Umbildungen griechischer Statuen*, München.
- Palagia 2003 Palagia, O., *Did the Greeks use a pointing machine ?*, Bulletin archéologique du Comité des Travaux Historiques et Scientifiques. Antiquité, Archéologie classique 30, p. 55–64.
- Palagia 2006 Palagia, O., *Marble Carving Techniques*, în Palagia, O. (ed.), *Function, Materials, and Techniques in the Archaic and Classical Periods*, New York, p. 243–279.
- Rădulescu, Davidescu 1959 Rădulescu A., Davidescu M., *Informații asupra unor materiale inedite din Muzeul Regional Constanța*, MCA 5, p. 753–759.
- Richter 1950 Richter, G., *The Sculpture and Sculptors of the Greeks*, New Haven.
- Schneider 1999 Schneider, C., *Die Musengruppe von Milet*, Milesische Forschungen I, Mainz am Rhein.
- Smith 2006 Smith, R.R.R., *Roman Portrait Statuary from Aphrodisias*, Aphrodisias II, Mainz am Rhein.

A DRAPED FEMALE STATUE FROM THE TUMULAR NECROPOLIS OF HISTRIA

ABSTRACT

The paper presents a recent discovery from the Histrian necropolis. It is a marble statue of small dimensions (height 23.5 cm, width 13.5 cm, depth 10 cm), of which the inferior third has been preserved, until above the knees. Its relevance is given on one hand by the traces of tools, evidence for the using of the pointing process, and on another hand by the statuary type, which enriches the repertoire of the feminine draped statues from Histria. It is a miniature statue probably belonging to the *palliata* type, dating in the 1st–2nd centuries A.D., and which, taken into account the place of discovery, was most probably part of a funerary monument.

Keywords: marble, statue, draped female, tumular necropolis, Histria, pointing process, early Roman period

LIST OF CAPTIONS

Fig. 1. Histria, tumular necropolis. Draped female statue (Museum of Histria, inv. no. S 360. Photos: the author): a. frontal view; b. left profile view.

Fig. 2. Histria, tumular necropolis. Draped female statue (Museum of Histria, inv. no. S 360. Photos: the author): a. back view; b. right profile view.

ABREVIERI

AARMSI – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București
Academica – Academica, Academia Română, București
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
Acta Siculica – Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum
AÉ – L'Année Épigraphique, Paris
Aegeum – Annales d'Archéologie égéenne de l'Université de Liège
AEM – Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn, Viena
AIHV – Association Internationale pour l'Histoire du Verre
AIIA Iași – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Iași
AIIN – Anuarul Institutului de Istorie Națională, Sibiu
AISC – Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj
AJA – American Journal of Archaeology, Boston
AmerAnt – American Antiquity, Washington, D.C.
AmerAnthropol – American Anthropology, Washington, D.C.
Angustia – Angustia, Arheologie – Etnografie, Sf. Gheorghe
ANRW – H. Temporini, W. Haase (eds.), Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschungen, Berlin – New York, 1970–
AnȘUIași – Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza”, Iași
AO – Arhivele Olteniei, Craiova
Apulum – Acta Musei Apulensis, series Archaeologica et Anthropologica, Alba Iulia
ArchBulg – Archaeologia Bulgarica, Sofia
ArchÉrt – Archaeologiai Értesítő, Budapesta
ArchKözl – Archaeologiai Közlemények, Budapest/Budapesta
ArchWarszawa – Archeologia. Rocznik IHKM, Varșovia
Argesis – Argesis, Muzeul Județean Argeș
BAR – British Archaeological Reports, Oxford
BAR IntSer – British Archaeological Reports. International Series, Oxford
BCMI - Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BÉ – Bulletin Épigraphique, Paris
BerRGK – Berichte der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archaologischen Instituts, Frankfurt am Main
BMA – Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, Piatra Neamț
BMI – Buletinul Monumentelor Istorice, București
BMJT – Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Alexandria
Brukenthal. Acta Musei – Brukenthal Acta Musei, Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
BSNR – Buletinul Societății Numismatice Române, București
Bucureștii – Bucureștii. Revista Muzeului Municipiului București, București
CA – Cercetări Arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, București
CAJ – Cambridge Archaeological Journal, Cambridge
Carpica – Carpica, Complexul muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău

SCIVA, tomul 66, nr. 3–4, București, 2015, p. 391–393

- CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
- CEpR – C.C. Petolescu, *Cronica Epigrafică a României*, SCIVA, București
- CGLBI – E. Schallmayer, K. Eibl, J. Ott, G. Preuss, E. Wittkopf, *Der römische Weihebezirk von Osterburken I: Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiärer-Inschriften des Römischen Reiches*, Stuttgart, 1990
- Chiron – Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, München
- CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin, 1863–
- CIMRM – J.M. Vermaseren, *Corpus Inscriptionum et Monumentorum Religionis Mithriacae*, 2 vol. 1956–1960
- Classica et Christiana – Classica et Christiana, Centrul de Studii Clasice și Creștine al Facultății de Istorie a Universității „Al.I. Cuza”, Iași
- Cota Zero – Cota Zero. Revista d'arqueologia i ciència. Universitat Central de Catalunya
- Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; serie nouă N.S. (nouvelle série); *Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne*, București
- DID, I – Din istoria Dobrogei*, vol. I, D.M. Pippidi, D. Berciu, *Geți și greci la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, București, 1965
- Documenta Praehistorica – Documenta Praehistorica, University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Archaeology
- Drobeta – Drobeta, Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta–Turnu Severin
- EphemNap – *Ephemeris Napocensis*, Cluj–Napoca
- ErdMúz – Erdélyi Múzeum, Cluj
- Estonian Journal of Archaeology - Estonian Journal of Archaeology, Tallin
- Germania – Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin
- Histria Antiqua – Histria Antiqua, Institut društvenih znanosti IVO PILAR, Zagreb
- IDR – *Inscripțiile Daciei Romane*, București
- IDRE – Constantin C. Petolescu, *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie I–II*, București, 1996–2000
- IGLR – Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București, 1976
- ILB – B. Gerov, *Inscriptiones Latinae in Bulgaria Repertae*, Sofia, 1989
- ILD – C.C. Petolescu, *Inscripții latine din Dacia*, București, 2005
- ILS – H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae I–III*, Berlin, 1892–1916
- INHA – Institut National d'Histoire de l'Art, Paris
- ISM – *Inscripțiile din Scythia Minor*, București
- Izvestija Varna – *Izvestija na Narodnija Muzej Varna*, Varna
- J Anthropol Archaeol – *Journal of Anthropological Archaeology*
- J Archaeol Method Th – *Journal of Archaeological Method and Theory*
- J.Archaeol.Sci – *Journal of Archaeological Sciences*, London – New York
- JÖAI – *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts*, Viena
- Libri – *Libri. International Journal of Libraries and Information Services*
- Marisia – Marisia. Muzeul Județean Mureș
- MCA (Materiale) – *Materiale și Cercetări Arheologice*, București
- MN – Muzeul Național, București
- Mousaios – Mousaios. Muzeul Județean Buzău, Buzău
- Muzeul Oltului – Muzeul Oltului, Muzeul Județean Olt, Slatina
- Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
- PPS – *Proceedings of the Prehistoric Society*, Cambridge
- PZ – *Prähistorische Zeitschrift*, Leipzig – Berlin
- RÉ – *Revue Épigraphique*

- Revista Bistriței – Revista Bistriței, Bistrița
RFR – Revista Fundațiilor Regale, București
RIU – *Römische Inschriften Ungarns*, Budapest
RMD – M.M. Roxan, *Roman Military Diplomas*, Londra, 1978, 1985
Rom Rep Phys – Romanian Reports in Physics, București
RPAN – Revista de Preistorie și Antichități Naționale, București
SAA – *Studia Antiqua et Archaeologica*, Iași
Sargetia – Sargetia, *Acta Musei regionalis Devensis*, Deva
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
SCN – Studii și Cercetări Numismatice, București
SEG – *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Leiden, 1923–
SP – Studii de Preistorie, București
Starinar – Starinar, Belgrad
StCl – Studii Clasice, București
StCȘCluj – Studii și Cercetări Științifice, Cluj
StUnivCluj – *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Cluj
Suceava – Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei, Suceava
Tibiscum – Tibiscum. *Acta Musei Carasebesiensis*. Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de graniță Caransebeș
Tyche – Tyche. *Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik*, Viena
Ziridava – Ziridava. *Studia Archaeologica*, Arad
ZPE – *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bonn

